

Микола Вінграновський – велет української поезії

Багмут Л.В., Ракова Л.В., Степанова Л.М.,
учителі української мови та літератури Первомайської ЗОШ І-ІІІ ст.
№ 5

11 клас

Тема. Микола Вінграновський – велет української поезії (стисла розповідь про поета, прозаїка, кіномитця, учня Олександра Довженка; основні збірки поета, провідні мотиви творчості).

Мета:

- ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом М. Вінграновського; формувати вміння визначати ідейно-стильові особливості поезії, її віршовий розмір, засоби поетичної мови, їхню роль у творах;
- розвивати вміння аналізувати вірш, висловлювати власне ставлення до розглянутої поезії, навички виразного читання, логічного та критичного мислення; уміння узагальнювати та робити власні висновки;
- виховувати розуміння почуття любові в житті людини.

Тип уроку: урок вивчення життєпису письменника (ВЖП).

Різновид уроку: нарис життя і творчості письменника.

Обладнання: портрет М. Вінграновського, видання його книг, фотовиставка, комп'ютерна презентація.

Теорія літератури. Оксиморон.

Чумацький шлях рум'янком посвітить –
Щоб повертався я на Україну.

М. Вінграновський

Зачин уроку

I. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів

Висвітлення особистісно-значущої ситуації з життя письменника для учня-читача.

Усі ви знаєте, що світ тримається на Любові. Це слово ввібрало в себе стільки життєвої мудрості! Воно виражається різними почуттями: любов'ю до матері, родини, рідного краю, культури, народу. Ці почуття наповнюють людські душі, як цілюще зело, лікують від життєвих негараздів, допомагають у вирі життя віднайти ту стежку, яка зіткана з любові до всього, що уособлює істинну місію людини на Землі, її значущий вибір у рутині життя. Саме таку стежку долі вибрав сучасний український поет, прозаїк, кіномитець Микола Вінграновський.

Основна частина

II Орієнтаційно-прогностична лінія літературної освіти

1. Повідомлення, корпоративне формулювання теми уроку.
2. Визначення особистісно-важливих цілей діяльності.

Учитель та учні формулюють цілі діяльності.

Учні знатимуть:

- окремі факти біографії М. Вінграновського;
- поняття з теорії літератури: оксиморон;
- зміст його поезій.

Умітимуть:

- виразно читати поезії;
- визначати художні засоби, віршові розміри;
- висловлювати враження від прослуханих поезій.

3. Умотивування наступної діяльності вчителем і школярами.

- За допомогою яких засобів, шляхів, цілей ми досягнемо поставленої мети? (За допомогою засобів виразного читання, розвитку критичного і логічного мислення, усвідомлення повчальних деталей поезій).

4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань.
- Що дає вивчення життєпису письменника для літературної освіти? (*прищеплює любов до українського слова, повагу до видатних його майстрів, збагачує духовний світ учнів, учить орієнтуватися у вирі життя, розуміти прекрасне*).

Кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

III Проективно-операційна лінія літературної освіти

1. Забезпечення ефекту присутності автора:

- озвучення прізвища, імені, по батькові поета;
- демонстрування портретів письменника періодів його життя (слайдова презентація);
- зачитування думок літературних критиків та спогадів друзів про творчість та світобачення М. Вінграновського.

М. Вінграновський у спогадах Володимира Базилевського:

- *"Своєрідний талант Вінграновського зрідні тичинівському. Синкретичний за своєю природою, він увібрав у себе і фольклорне начало, і театральне дійство, і кінематографічну пластику, і чар музики. Перейнятий сильним ліричним струменем, підігрітий безоглядною – інколи навіть неконтрольованою авторською уявою з її схильністю до гіперболізації, фантастики химерного – цей світ справляє враження фесрії, карнавального феєрверка".*

- *"Читати Вінграновського – пробиватися до своїх чистих джерел, повертати слову незамацаність, незужитість. У нього своя мова, де «сплять босі села в хаті на печі», "життя лежить тихо, як посів", "очі не дивляться, а стоять у вікні сухому", "затисла груша в жовтих кулачках смачного сонця лагідні жовточки", "важкі соми пригублюють гачки", "в гнізді сорочім сніг сидить, сидить, а не лежить! Меди ранку і молочай надвечір'я – солодко-гірка кулінарія життя... Одне тільки слово – і відбувається диво воскресіння реальності. Логіка поезії незбагненна..."*.

- *"Без персоніфікації уявити Вінграновського неможливо. Довкола поета просто не існує нерухомості, забуття безмовності. Він діє, говорить, сердиться, сміється, плаче, жартує, гнівається, любить, ремствує, нарікає..."*.

М. Вінграновський у спогадах друзів:

- *"Талант М. Вінграновського – це щось незбагненне, як таємниця, як чародійство. Він один із багатьох ліриків, які володіють рідкісним даром поетичної гармонії. Всі його твори сповнені такої великої любові, що іноді неможливо відрізнити де йдеться про почуття хай до прекрасної, але цілком конкретної земної жінки, а де це почуття сягає високих символів і стоїть в одному ряду таких одвічних понять, як Земля, Україна, Любов".*

Гурам Петріашвілі

- *"М. Вінграновський був закоханий в українську природу. Все любив, особливо ранок. Він спілкувався з прекрасними людьми. Це людина, серце якої відрите для всіх... Він велетень не тільки в українській поезії, не тільки свого часу, це велике ім'я великого мистецтва".*

Володимир Губа

- *"М. Вінграновський двома рядками: "Я встав з колін і небо взяв за зорі", "освоїв космос" яскравіше і точніше, ніж усі тодішні "космічні" поети, зображуючи прекрасну і трагічну планету Земля, де відбуваються в людських взаєминах усі космічні перипетії: болі, страждання, радощі і безнадійні сподівання".*

Микола Рачук

- *"Донині з денця моєї пам'яті летиться у світ його оксамитовий баритон, виразнішими, об'ємнішими вимальовуються образи і настрої його поезії, глибина і сила почуттів".*

- *"Голос Миколи Степановича неначе підняв стелю будівлі, розсунув стіни і вже звучав над Україною, над світом..."*

Обнімає ніч зорю за плечі,
Синьо усміхається зоря".

Петро Остап'юк

- *"Я захоплено вкотре слухав чарівника слова і мені здавалося, що це – сон. Що не він поруч зі мною – легендарний Вінграновський, епоха в нашій літературі. Але це був він – радісний і натхненний, талановитий і бурхливий. Майстер, який віртуозно володіє словом і вміє достовірно малювати дійсність у суворо реалістичних фарбах. Він – легенда української літератури, одним із символів повноцінності нашої сучасної культури, яка посідає гідне місце в культурі людства. Він був і є видатним поетом другої половини ХХ ст. Адже його творчий набуток – те саме у зверненні до найгостріших проблем сучасності і відчуттям діапазону історії".*

Анатолій Кульчицький

Бесіда

- *Яке враження справив на вас портрет Вінграновського? Які основні риси характеристики його творчості визначили друзі? (М. Вінграновський – людина приємної зовнішності. Розумний, добрий, привітний, емоційний, жвавий, енергійний. Його творчість незвичайна, має філософський зміст. У поета своє світобачення, свій світ, у якому він порядкує).*

3.2 Словесно-зорове представлення життя і творчості письменника

Учитель. До найяскравіших імен митців належить Вінегра(н)овський. Він "увійшов в українську літературу з гордою поставою, сильним голосом і "стодумною думою" про народ, про добу, про життя. Його поетична творчість його - прагнення до ідеального, до краси. Своїми поезіями письменник намагався підвести нас до розуміння великого значення почуття любові в житті людини.

За словами І. Дзюби, *"поезія М. Вінграновського – це стихія, що в ній цілковито відсутня якась навмисна спрямованість, передбаченість. Постійне переливання настроїв, станів, натхненна гра уяви. Усе, чого коли-небудь сягав його душевний зір і що чутно чи нечутно колись його душі, – усе воно живе в ньому постійно. Глибоко жевріє здатною щомиті спалахнути живою жариною; живе, готове щохвилі полинути водоспадом, упасти росинкою чи вдарити громом – з найнепомітнішого і найнесподіванішого приводу".* І саме в цьому ми повинні з вами переконатися, читаючи його твори. Наше завдання: ознайомившись із доробком поета, висловити власну думку про його творчість, усвідомити специфіку ліричного самовираження творчою людиною.

Проблемне завдання (учні заповнюють таблицю).

Що я знаю з цієї теми	Що я хочу дізнатися	Мої очікування з цієї теми

Ціннісно зорієнтоване осмислення образу автора та його творчості:

Виступи учнів із випереджувальним завданням.

Учитель. У чому ж поетова чарівність?

Учень. Вельми небуденне явище в нашій літературі – поезія Миколи Вінграновського. В останні роки він писав більше прозу, яка була надивовижу поетична. Він у всьому поет. А щоб пізнати поета, радив колись мудрий Гете, треба піти в його країну...

- *Що ж таке поетова країна? (Це не просто географічне чи політико-адміністративне поняття. Це і земля, де він народився і зростав, де вбирав у себе безліч вражень дитинства, що формували основу його духу. Це і доба, що дала настроєність і масштаб цьому духові. Це і люди, у яких і через яких поставали*

Йому земля і доба: батько і мати, кривні й сусіди, друзі та ровесники... Це народ. Це великі книги й великі імена, до яких тягнувся...).

Земля... Миколаївщина, Південь України, де зустрілися дві безмежності неба і степу. Степова річка Кодима. Маленька посестра Бугу і Дніпра, у якій – відчуття близькості могутнього пониззя Дніпрового й козацького Чорномор'я. Одноманітний і непоказний невтаємниченого, а насправді щедрий і ласкавий, зворушливий світ полину і чебрецю, воронців і молочаю, фантастичних гарбузів і сліпучих помідорів на городах, міриад коників-скрипалів у траві й солістів жайворонків у небі, палючого сонця і нечастих теплих дощів, скупих рос і лютих суховіїв, золотих хлібів і манливих підземних скарбів...

Його душа прагнула самовиразитися словом, і в результаті Україна має ще одного самобутнього поета-шістдесятника й прозаїка. Микола Вінграновський уважав справжньою ту поезію, що не скаламучує людську душу: "Нам слів таких потрібно від поетів, щоб не піднять з душі, як небо не піднять". Цій настанові поет був вірний упродовж життя, перетворивши її на кредо своєї творчості.

Поетична хвилинка

Учні читають підготовлені вірші напам'ять ("Грім", "Вас так ніхто не любить", "На маленькій планеті у великому лузі", "Зупинилась тиша тиха і не збудна", "Ходімте в сад" <http://www.playcast.ru/view/10093637/d9512fe5e952cd529adaa0c251115a0924954ba3pl> (Рідош О.О., учитель української мови та літератури ЗОШ I-III ст.. №3).

Учитель. Що "зацепило" вас, коли слухали вірші? У чому своєрідність поезії М. Вінграновського? (ліричність, щирість, камерність, простота, несподівана асоціативність)

Учитель. "Поет абсолютного слуху", як сказав про нього Григор Тютюнник. У 1967 році вийшла друком його збірка "Сто поезій", але насправді їх було 99 (внаслідок різних цензурних утрочань).

У процесі обговорення учні заповнюють понятійну таблицю.

Назва твору	Жанр	Тема	Провідний художній засіб	Віршовий розмір

Виразне читання поезії "У синьому небі я висіяв ліс" (Збірка "Сто поезій").

Бесіда:

- Які враження викликала у вас ця поезія?
- Як ви розумієте її зміст? (Поезія написана у формі монологу-звернення ліричного героя до коханої. Вона наповнена романтичним настроєм, відчуттям єднання природи, душі ліричного героя та його коханої. У поезії вималювані чудові напівфантастичні пейзажі. Любов ліричного героя бездонна, як небо і море, запашна й ніжна, як весна. Минають роки, уже й герой із "вечірньою" ходюю, але кохана, як і раніше, заповнює все його життя. Вживання "кольорових" повторів, звукопису створює неповторне враження).
- Які фольклорні образи вжито в поезії? Що вам відомо про їхню символіку? (У творі поет використовує фольклорні образи дуба й берези, що традиційно в народній свідомості (фольклорі) символізують чоловіче й жіноче начало буття. За українською міфологією, береза – символ чистоти, світла, родючості, дівочої ніжності. Дуб – мало не найсвятіше дерево, дерево бога блискавки і грому, втілення Світового дерева-прадуба. Його шанували за міцність, красу, довговічність, а в давнину рубали тільки з дозволу волхвів. Контекст вірша метафоричний, що досягається поєднанням пейзажного, описового і глибинного планів. Традиційними для Вінграновського є образи неба та моря, які наділяються

постійними колірними означеннями. У кольоровій гамі поезії домінує синя барва спокою та надії).

- Дослідно-пошукове завдання

Символіка кольору

Синій – символ вірності, довір'я й безконечності. Це колір небесного простору й моря. У ньому – таїна пізнання світу. Символізує чесність, доброту, славу, вірність. Разом з тим, викликає почуття холоду та нагадує про тінь. Саме в цьому кольорі сконцентровано найвищу чуттєвість, граничну стаємниченість. Взагалі естетика синього кольору ґрунтується на визнанні його найменшої "матеріальності", адже прототипи цього кольору – світила небесної сфери – через свою реальну віддаленість від людини асоціюються з непізнаним, загадковим.

Синій – улюблений колір М. Вінграновського. У поезії він втрачає своє первинне – спектральне – значення і стає знаком абстрактних понять – глибини почуттів, гармонії. Він відбиває стан душі – тонкої, чуйної, сповненої любові і до жінки, і до Вітчизни, і до життя у всій його величі. Стан душі, яка сама себе пізнає в дзеркалі світу.

- Які художні засоби використав автор у творі? (Особливого значення набувають у поезії епітети, які мають метафоричну основу, бо з їх допомогою творяться нові зв'язки між реальністю та уявою. Тут криються джерела милозвучності вірша, його внутрішньої музичності. А образи "У синьому небі я висіяв ліс, У синьому небі, любов моя люба, Я висіяв ліс із дубів та беріз, У синьому небі з берези та дуба" так природно передають шал напоєного кохання серця, коли для чоловіка його кохана присутня всюди, на що б він не дивився ("... і небо над нами із тебе, / І море із тебе...").
- Визначте роль алітерації й асонансу в поезії (*Поезія побудована за допомогою численних повторів. Віртуозно користується М. Вінграновський такими засобами звукопису, як алітерація й асонанс. Звук у нього завжди працює на створення поетичного образу, передачі його найрізноманітніших граней. За рахунок багаторазового повторення приголосних "с" та "н" створюється ефект елегантної ніжності. Замилування коханою жінкою. За допомогою повторення літери "і" підкреслюється особливий стан душі ліричного героя, її тепло, але й натякається напливність часу).*
- Визначте віршовий розмір. (*Найбільш цікавою у вірші є схема римування. У першого й другого куплетів однакова схема римування - абаб, у третьому куплеті – абба, у четвертому римуються тільки перший і четвертий рядки. Віршовий розмір поезії – амфібрахій).*

Учитель. В українській літературі ХХ століття творцем найкращої чоловічої любовної лірики є М. Вінграновський. Ніжність і задушевність, динаміка та нестримна сила почуттів притаманні ліричному героєві його збірки "Цю жінку я люблю". Із віршів перед нами постає чоловік, який має мужність не остерегатися у своїх почуттях слабким чи сентиментальним, а то й відторгнутим чи навіть приниженим тією, яку безтямно любив, але яка у відповідь згордувала ним. Ліричний герой збірки надзвичайний оптиміст, людина, здатна на жертви заради коханої жінки. Автор оспівує і одухотворює це земне почуття здатне підняти просту смертну людину до небес. Почуття кохання відкриває краще в ліричному героєві, демонструє щедрість душі. Витонченість. У ньому вирують емоції, він наповнений святом казки.

Усі вірші збірки "Цю жінку я люблю" виходять за рамки особистого світу. У багатьох творах збірки йдеться про те, що ліричному героєві важко самотньому. Він мріє про зустріч з людиною. З якою міг би розділити своє велике й світле почуття. Він хоче любити і бути коханим. Поет осмислює любов у трьох вимірах: особистому (кохання як нерозгадана таємниця серця), суспільному (любов до

рідної землі, до Батьківщини, до народу, просто до людини), у глобальному (як один із законів Всесвіту, основа гармонії, джерело єдності всіх творчих сил). Поет постійно наголошує на тому, що все скороминуще, але кохання вічне. Відкривається збірка "Цю жінку я люблю" віршем "Сеньйорито акаціє, добрий вечір".

Виразне читання поезії "Сеньйорито акаціє. Добрий вечір"
<http://www.playcast.ru/view/10077840/bdd2a49e92285051ab4de46ea228df617a705970pl>
(Криворученко С.В., учитель української мови та літератури ЗОШ І-ІІІ ст. №9)

Бесіда

- Який заголовок дали б поезії? Обґрунтуйте.
  - У Рильського є "Лист до волошки", у Драча – до калини. Характерними для народної поезії флористичними образами є верба й тополя. Вінграновський вибрав акацію. Чому? Які асоціації викликає це дерево? (*Колюча, найпізніше розцвітає, але п'янить своїм неповторним ароматом*).
  - Із ким усе-таки зустрівся ліричний герой – побачив дерево чи людину? (*Несподівана асоціативність – одна із ознак поетичного стилю М. Вінграновського і особливість цієї поезії. Грань між акацією і коханою жінкою надзвичайно тонка, і тому відбувається дивовижне перевтілення: дерево – спогад – кохана жінка, яка так подібна до цього дерева*).
  - Яка ж вона, жінка-акація? (*Метафора "колюче щастя" натякає на характер героїні. Очевидно, що її кохання завдавало душевних ран ліричному героєві, бо ж довго лікував його час*).
  - Акація асоціюється з весною. Цвітіння акацій опоектизував тонкий лірик В. Сосюра. А у Вінграновського характерною деталлю є осінь. Чому? (*Осінь життя – це пора людської зрілості*).
  - Вірш "Сеньйорито акаціє. Добрий вечір" написаний 1986 року. Скільки років було тоді її авторові? Яким ви бачите ліричного героя? (*Мудрий. Спокійний, урівноважений. Емоційність сприйняття світу змінилася розважливістю, але кохання стало глибшим і солодшим. Після довгих років розлуки воно спалахнуло з новою силою і повернуло колишню пристрасть*).
  - Що символізують слова вогонь і пожежа? (*Ці слова контрастують із почуттям ліричного героя. Здавалося б він здобув душевний спокій, але кохання ось-ось спалахне з новою силою*).
  - Яким художнім засобам надає перевагу автор? З якою метою він використовує риторичні фігури? (*Схвильованість, невизначеність ліричного героя найкраще передають риторичні запитання, звертання, лексичні повтори. Поетична мова вірша образна, метафорична. Вінграновський часто ставить поряд несполучані лексеми, які надають рядкам поезії особливої значущості, збуджуючи особливі емоції ("колюче щастя"). Поет використовує персоніфікацію "Сеньйорито акаціє, добрий вечір". Одним із улюблених засобів виразності є паронимія. Він зумисно наближає та зіставляє пароніми, досягаючи за допомогою цього прийому нового звучання слів: "Я забув, що забув був вас"*).
  - Визначте віршовий розмір поезії. Вона традиційна чи новаторська за формою? (анapest)
  - Якого кольору поезія "Сеньйорито акаціє. Добрий вечір"? На тлі якої музики вона найкраще сприйматиметься? (*Переважає колір осені, мелодія ніжна, тиха, спокійна*).
- Ознайомлення зі змістом поезії "Чорна райдуга"

Поглиблення поняття з теорії літератури

Оксюморон або оксиморон (грец. – дотепно-безглузде) літературно-поетичний прийом, котрий полягає в поєднанні протилежних за змістом контрастних понять, що спільно дають нове уявлення.

Із точки зору мовознавства оксюморон є різновидом тропу, найближчий за сутністю до метафори і гіперболи, тобто зміна значення або навмисне перебільшення. Особливість оксиморона полягає у сполученні різко контрастних протилежних за значенням слів, внаслідок чого утворюється нова смислова якість, несподіваний експресивний ефект ("холодне полум'я", "сухий дощ", "крижана посмішка", "депресивна веселість").

Бесіда.

- Як ви розумієте назву поезії? (Назва поезії "Чорна райдуга" є оксиморонним образом: епітет "чорна" та лексема "райдуга" за кольором є контекстуальними антонімами і привертають нашу увагу, це ніби загадка, відгадати яку неможливо без звернення до тексту. Цей незвичайний образ, винесений у заголовок твору означає його тему та ідею).
- Які художні засоби використовує автор у вірші? (Риторичні звертання, антонімічні зв'язки, пароніми, метафори, синекдоху, епітети, анафору, порівняння, тавтологію).
- Яка структурна побудова поезії? (Увесь вірш побудовано на протиставленнях. Поет, спираючись на архетипне уявлення про райдугу як поєднання землі й неба, створює образ чорної райдуги. Уживання епітета чорний як кольору, що втілює жіночу таємничість, дозволяє авторові відтворити різноманітність вияву сутності жінки, її поведінки. Разом із тим, лексема "чорний" символізує трагічність, оскільки ліричний герой розуміє приреченість своїх почуттів, але продовжує кохати).
- Визначити віршовий розмір. (Поет у вірші застосовує перехресне і кільцеве римування. Віршовий розмір – ямб).

Читання поезії "Прилетіли коні - ударили в скроні"

<http://www.playcast.ru/view/10032378/55e28f169fd70e77f3325ddecbca70724867197bpl>

(Криворученко С.В., учитель української мови та літератури ЗОШ І-ІІІ ст. №9)

Учитель. Цю поетичну мініатюру Вінграновський присвятив своєму другу, побратиму по перу Павлові Загребельному.

- Визначте художні засоби та образи. (Художній паралелізм: "Прилетіли коні – ударили в скроні"; образ коней – символічний, це час, роки життя, що біжать і не вертають. Спогадами про пережите вдаряють то в скроні, залишаючи на них сиву паморозь, то в "серце", приносячи нові болі й тривоги, то в долю, приносячи зміни, хоч і не завжди бажані).
- Напишіть рецензію-анотацію на поезію.

Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів

Заповнення поняттєвої таблиці. Перевірка виконання роботи.

Назва твору	Жанр	Тема	Провідн. художній засіб	Віршовий розмір
"У синьому небі я висіяв ліс"	вірш	Відтворення гармонії душі закоханого ліричного героя	метафора	амфібрахій
"Сеньйорито акаціє,	вірш	Розповідь про почуття, які	персоніфікація	анапест

добрий вечір"		спалахнули на схилі років		
"Чорна райдуга"	вірш	Відтворення конфлікту між закоханими	оксиморон	ямб
"Прилетіли коні – ударили в скроні"	поетична мініатюра	Розповідь про нелегке життя письменника	символ	хорей

Підбиття підсумків уроку

Слово вчителя

Головна й домінуюча ознака лірики М. Вінграновського – оптимістичність і емоційність світобачення ліричного героя. Його переживання завжди напружені й драматичні.

Про що б не писав М. Вінграновський, він пише не з гніву, а з любові. І навіть найгостріші речі, зігріті якимсь непотьмареним внутрішнім світом, зворушливою людяністю і добротою.

Індикатор засвоєння матеріалу

Чи справилися ваші очікування від вивченої теми

Добре засвоїв(ла)	Маю сумніви	Хочу дізнатися більше

Оперативний контроль літературно-читацького досвіду учнів

Літературний диктант

Вибрати назви збірок, словосполучення, що передають особливості стилю М. Вінграновського.

"Атомні прелюди", "Корінь і крона", "Любов і ненависть", "витель молоді української поезії", "новобранець поезії", "чарівник слова", актор, кіносценарист, продовжувач традицій класичної української літератури, майстер сонетів, автор оригінальних балад, новатор поетичної форми, найбільший поет-модерніст України, поет-пісняр, літературний критик, публіцистичний пафос.

Варіативні завдання домашньої читацької роботи

1. Вивчити напам'ять вірш "Сеньйорито акаціє, добрий вечір".
2. Написати асоціативний етюд "Осінь, ви і осінній я".
3. Написати есе "Ліричний світ М. Вінграновського"

Підбиття підсумків уроку

Рефлексія

Продовжити речення

-У мене склалося враження ....

- Про М. Вінграновського дізнався нового ....

- Я задоволений, що ...